

Lidingö villastad

Bakgrund

AB Lidingö Villastad, grundat av Hjalmar Arwin år 1906, var det första villasamhället i Lidingö. Arwin hade studerat villabyggnad i USA och Storbritannien och var väl bekant med villastäderna i Djursholm och Saltsjöbaden. Hans affärsidé var att skapa ett villasamhälle nära Stockholm med höga krav på kvalitet avseende bebyggelsens utformning, infrastruktur och service. Arwin köpte stora markområden som han sedan sålde till AB Lidingö Villastad för att exploatera. Bolaget ägde som mest en fjärdedel av Lidingö.

Villabyggnandet startade snabbt och vid slutet av 1910 hade redan 293 villor byggts. Arwin förstod vikten av goda kommunikationer och var en av initiativtagarna till Lidingö Trafik AB, vars uppdrag var att trafikera ön med elektrisk spårväg. Den nedlagda Norra Lidingöbanan stod klar redan 1907.

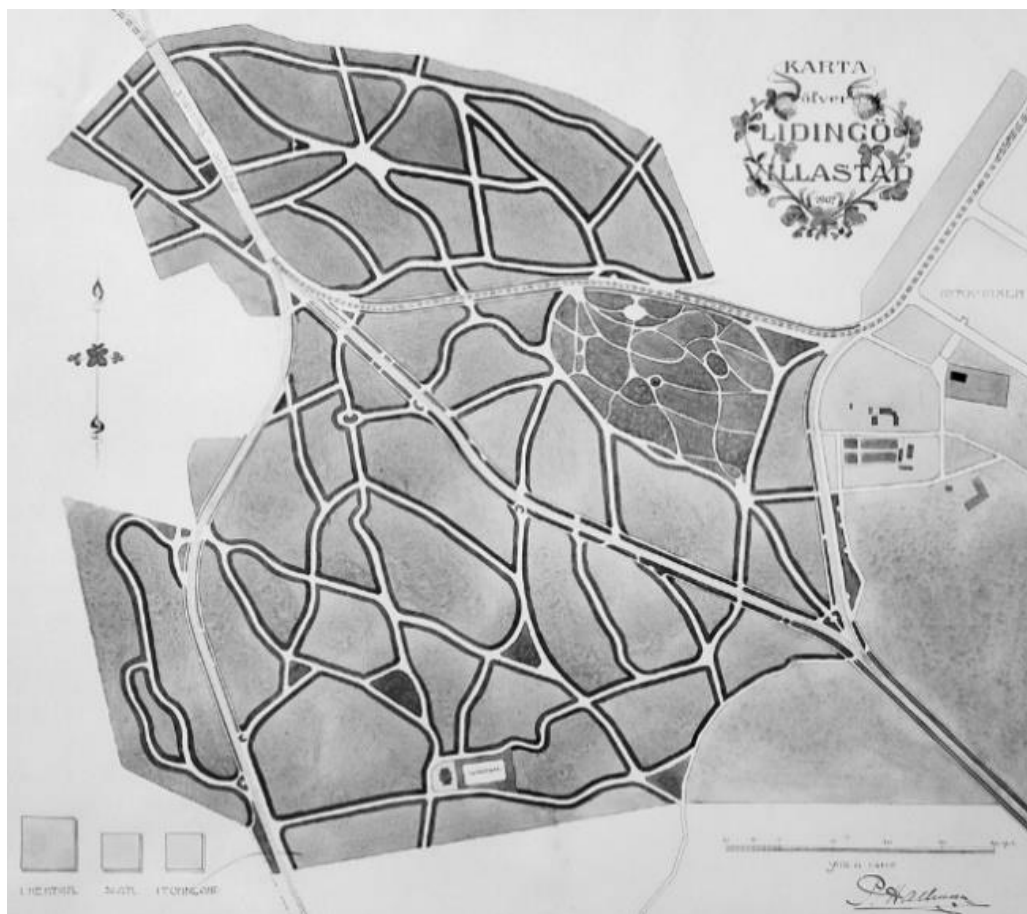
Arwin var också noga med att knyta till sig skickliga arkitekter, särskilt Per Olof Hallman, en av Sveriges främsta stadsplanerare genom tiderna. Hallman utformade en stadsplan för villastaden, vilken antogs som Lidingös första stadsplan 1913. Den äldsta bebyggelsen fanns norr om Stockholmsvägen och söder om Lejonvägen och Vasavägen. Mellan dessa kärnområden planerades för "offentlig bebyggelse" och bebyggelse med "slutet byggnadssätt". Norra Lidingöbanan följde Kyrkvägen till

Kyrkviken och en spårväg planerades även i Vasavägen, vilket förklarar Vasavägens bredd.

Arwin ställde höga krav på god arkitektonisk kvalitet inom villastaden. Därför krävdes godkännande för alla byggprojekt. Många av Sveriges främsta arkitekter verkade i villastaden, inklusive Jacob Gate och Alf Landén. Andra betydelsefulla arkitekter på ön under villastadsepoken var Axel Forsberg, Axel Håkansson, Lars Israel Wahlman, Arvid Klosterborg och Einar Rudskog.

Hallmans stadsplan var terränganpassad och organisk i sin karaktär. I de centrala delarna av Lidingö Villastad var tomterna stora och skulle helst vara naturtomter. Där byggdes praktfulla villor för välbärgade samhällsklasser. Villorna var individuellt utformade och placerades utan samordning inne på respektive tomt. Kvarteren Holmia och Björnen är exempel på kvarter med sådana tomter.

I mer perifera delar av området var tomterna mindre och hade plats för enklare bebyggelse för hantverkare och lägre tjänstemän. Dessa villor hade små dimensioner och var av egna hemskaraktär. Ofta innehöll de två lägenheter, vilket möjliggjorde att fastighetsägaren kunde hyra ut en av lägenheterna för att minska boendekostnaderna. Kvarteren Valhall och Geväret är exempel på kvarter med sådan bebyggelse.

Hallmans första stadsplan 1907, wikipedia.se

Beskrivning av området

Villastaden är uppdelad i tre områden: norr om Stockholmsvägen, mellan Vasavägen och Stockholmsvägen, och söder om Vasavägen. Byggnaderna och bebyggelsestrukturen följer villastadens ideologi och designprinciper och är i stort sett bevarade i sin ursprungliga form. Vägarna är anpassade efter terrängen och villorna ligger avskilt på stora tomter, som ursprungligen var tänkta att bevaras som naturtomter. Villorna är ofta imponerande utformade och representerar sin tidsepok. Per Olof Hallmans plan från 1906 passar bra in i terrängen och äldre vägar som Stockholmsvägen, Holmiavägen och Sturevägen finns kvar.

Den norra delen av Lidingö villastad ligger längs en öst-västlig höjdsträcka mellan Stockholmsvägen i söder och Norra Kungsvägen i norr. Området delas av den nedsprängda Lejonvägen. Topografi och växtlighet speglar skärgårdsmiljön. Terrängen är delvis brant och rikligt bevuxen. Området var troligen obebyggt innan exploateringen och stadsplaneringen började på 1900-talet. Vägarna slingrar sig upp och ner, och villorna har ofta spektakulära lägen i branterna. Tomterna är stora och villorna är individuellt utformade och placerade inne på tomterna.

Villastadens kärnområde är fortfarande i princip oförändrat när det gäller vägar och tomter. Bara i några få fall har tomtindelningen ändrats, främst inom kvarteret Höjden. Variationen i villornas ålder är stor, men nästan hälften av dem byggdes före 1913 och många är bevarade i sitt ursprungliga skick. Ytterligare villor har byggts under 1910-talet och även nyligen. Med några få undantag är fastigheternas storlek fortfarande densamma som 1913.

Beskrivning av bebyggelsen

De äldre villorna är främst byggda i jugendstil, som ofta är enkel och återhållen i Sverige med influenser från Tyskland eller Österrike. De kan också ha drag av nationalromantik eller barock. Fasader kan vara symmetriska med referenser till svenska herrgårdar och socklarna är ofta tunga i natursten. Tak är höga och täckta med rött lertegel, och frontespiser och breda gaveluppbyggnader är vanliga. Fönstren är höga med helglasade bågar och burspråk som ger fasaderna liv. Det finns också trävillor, oftast röda eller gula med dekorativa detaljer i gavelspetsarna och lister.

Villa från 1909 i nationalromantisk stil. Berget 3. Arkitekt okänd.

Villa från 1908 uppförd i stram jugend. Bokskogen 4. Arkitekter Dorph och Höög.

Från cirka 1910 skiftade stilen mot ett tydligt nationalromantiskt ideal med romantiserade bilder av det svenska agrarsamhället. Fasader är ofta putsade och ibland panelade, och det finns även villor med referenser till vasatidens borgarkitektur eller svensk timmerstuga. Taken är branta och sadeltak är vanligt. Fönstren har tätt sittande spröjsar och arkitekturen livas upp av fönsterluckor, loggior och burspråk.

Villa från 1910 med drag av både jugend och nationalromantik. Fältet 29. Alf Landén.

Under 1920-talet uppfördes villorna i en klassicerande form med inspiration från svenskt 1700-tal och svensk empir. Fasader var klädda med locklistpanel och ljusa kulörer, och dekorativa detaljer som hörnpilastrar, lunettfönster och festonger var vanliga. Taken var vanligtvis sadeltak men kunde också vara brutna och täckta med tegel. Fönstren var större än tidigare och hade tvåluftsfönster med tre rutor per båge i bottenplanet och två rutor per båge i övre planet.

Villa från 1931 uppförd i klassicistisk stil, en stil som dröjde sig kvar in på 30-talet. Vallen östra 11. Arkitekt Einar Rudskog.

Villor från 1930- och 1940-talen har en försiktig modernism med inslag av folkhemsarkitektur och ibland klassiska influenser. Fasader var vanligtvis slätputsade och taken var sadeltak med lertegel eller flacka tak med papp. Fönstren var främst tvåluftsfönster och placerade i fasadlivet. Smidesdetaljer var viktiga dekorativa element.

Villabygget har fortsatt fram till idag och modernistiska tillägg har hållit hög kvalitet och varit representativa för sin tid. Inom kulturmiljön i villastaden finns det ett flertal representativa villor från denna period. Generellt har bebyggelsen i kärnområdet hög kvalitet vad gäller arkitektur, utförande och material.

Villa i bungalow-liknande stil från 1957. Fältet 31. Arkitekt Sixten Magnusson.

Sammanfattande värdering

Lidingö villastads kärnområde utgör en särskilt värdefull kulturmiljö. Stadsplanen är ett utmärkt exempel på den samtida internationella stadsplaneideologin som bland annat bottnar i en reaktion mot industrialismens osunda stadsmiljöer, här anpassad till svenska förhållanden och traditioner. Som del i en internationell rörelse har Lidingö villastad betydelse inte bara lokalt utan även nationellt. Området uttrycker det tidiga 1900-talets borgerliga värderingar med bland annat intresse för friluftsliv, hälsa, hygien och familjeliv.

Vägarna i området är terränganpassade och tomterna är stora. Arkitektoniskt är de individuellt gestaltade villorna mycket representativa för det tidiga 1900-talets stilideal och flera är av mycket hög kvalitet. Villorna är både i jugend, ofta med internationell påverkan och i nationalromantisk stil. Ett flertal är i autentiskt skick.

Området, som omfattar en stor del av dagens Hersby, är ett välbevarat villastadsområde med internationella förebilder från tidigt 1900-tal.

Miljön är uppmärksammas som kulturmiljö i "Lidingö – Kulturhistoriska miljöer" (Stockholms Länsmuseum, 1990).

Karaktärsdrag

- Tydlig villastadskaraktär med oregelbundet och terränganpassat vägnät. Vägarna är smala, nästan av lantlig karaktär och med gräsbevuxna vägrenar. Äldre el- och belysningsstolpar är viktiga inslag.
- Stora tomter med centralt placerade friliggande villor.
- Tomterna avgränsas av trästaket, häckar eller låga murar. Eleganta grindar i trä eller smide är vanligt förekommande.
- Villorna är individualistiskt utformade och av varierande ålder – arkitektoniskt typiska för respektive tillkomsttid och med hög kvalitet på arkitektur, utförande och material.
- Villornas volymer och fysiska förhållningssätt till varandra och till respektive tomt är väsentliga kvaliteter/ karaktärsdrag.
- Den luftighet som konstitueras av villornas glea placeringar är viktig för upplevelsen.
- Villatomterna är dels naturtomter med lummig vegetation med högvuxna träd som ekar, lönnar och tallar, dels trädgårdstomter med traditionell växlighet såsom fruktträd och buskar.

Råd och riktlinjer

Förutom vad som anges i Lidingös kulturmiljöprogram Del 1 gällande vård och underhåll av byggnader ges följande råd:

- Hallmans stadsplan från 1907 med en terränganpassad villastadskaraktär bör bevaras.
- Befintlig planstruktur avseende byggnadernas placering på tomten och villornas volymverkan bör värnas.
- Området bör inte förtätas ytterligare och stora äldre tomter bör ej styckas av.
- Byggnadernas ursprungliga arkitektoniska uttryck bör bevaras och underhållas med traditionella material och metoder. Äldre byggnadsdetaljer bör värnas, exempelvis fönster och dörrar i originalutförande.
- Nya tillägg och tillbyggnader bör utföras med hänsyn till den ursprungliga byggnaden. Tillbyggnader bör inte överträffa den ursprungliga volymen.
- Ursprunglig färgsättning och fasadmateriäl bör vara vägledande vid ommålning.
- Eventuella komplementbyggnader bör anpassas till huvudbyggnaden och placeras så att de inte påverkar helheten.
- Välbevarade trädgårdar med en gestaltning som knyter an till bebyggelsens äldre karaktär bör bevaras, t. ex. växtlighet, staket/murar och grusade/stenbelagda gångar. Äldre träd bör inte fällas om det inte är nödvändigt av naturvårdsskäl.
- Markarbeten i form av sprängning, fyllning och schaktning bör undvikas.
- Miljön som helhet är känslig för förändringar och antikvarisk sakkunnig bör medverka vid ändringar som påverkar det kulturhistoriska värdet.